

Notitie / Memo

Aan: Chris Sandkuijl (Gem. Valkenswaard)
 Van: Hans de Mars
 Datum: 4 juni 2019
 Kopie: Projectgroep Groene Woud
 Ons kenmerk: WATE_BF9345_N001_F01
 Classificatie: Projectgerelateerd

Onderwerp: Beplantingsplan Venbergse molen

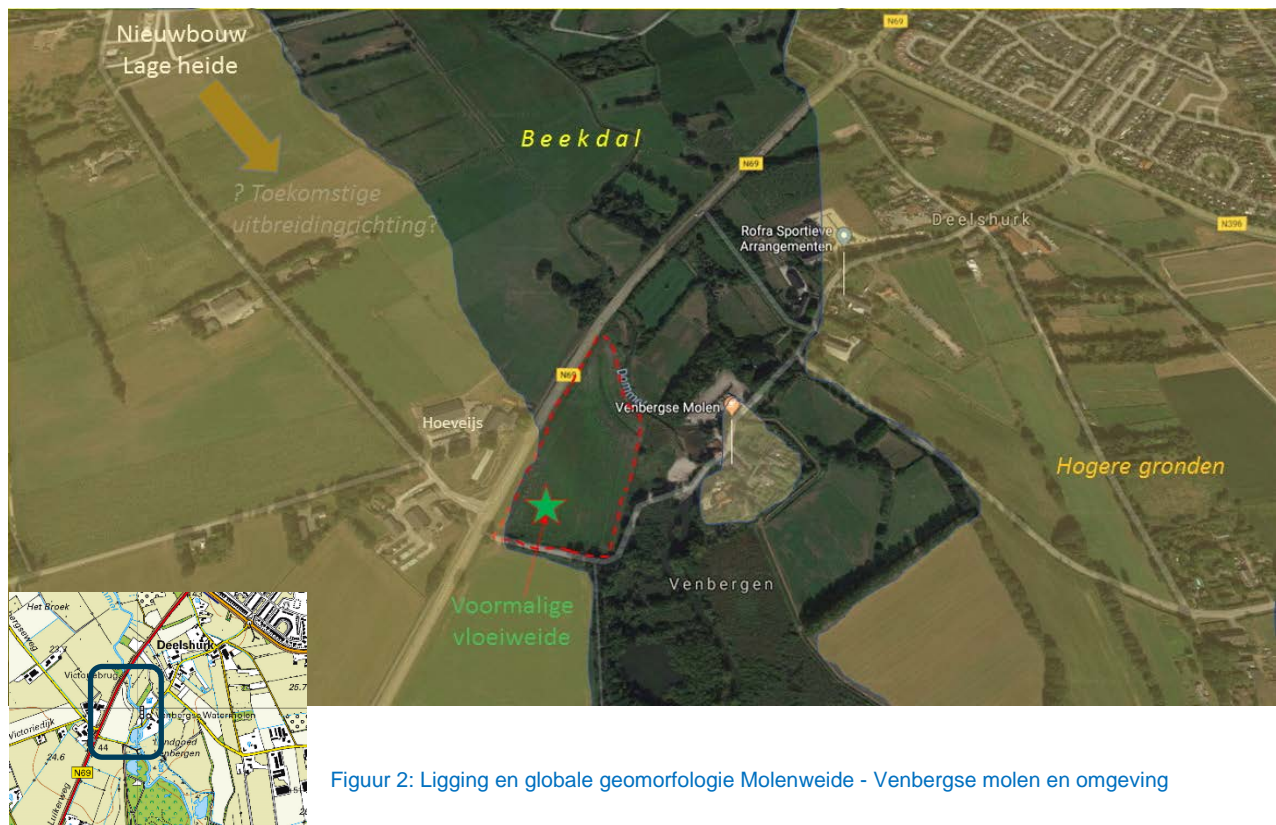
Aanleiding

Bij de Venbergse molen (Valkenswaard) wordt stap voor stap gewerkt aan de uitvoering van een pakket inrichtingsmaatregelen gericht op de landschappelijke versterking van de molen en het omliggende gebied. Een van de onderdelen die nu op stapel staan is het terrein tussen de watermolen en de Luikerweg, aangeduid als Molenweide. Dit open terrein is grotendeels in eigendom van de Gemeente Valkenswaard.

In het kader van het project Watermolenlandschappen in het Groene Woud heeft de gemeente verzocht het inrichtingsplan van de Bosgroep Zuid-Nederland tegen het licht te houden.

Molenweide

De Molenweide ligt ter hoogte van de Venbergse molen langs de Dommel ten oosten van de Luikerweg, een doorgaande provinciale weg (N69) tussen Lommel-Neerpelt en Valkenswaard. Aan de zuidzijde wordt het begrensd door de Molenstraat. Tot voor kort was dit grootschalige perceel in gebruik als een intensief bemeste (mais)akker. Het biedt een weinig uitnodigende aanblik (zie onderstaande foto's).

Figuur 2: Ligging en globale geomorfologie Molenweide - Venbergse molen en omgeving

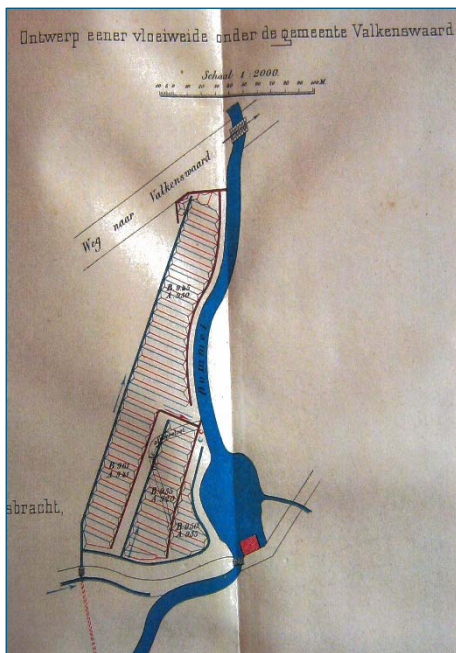
Figuur 3a: Uitzicht over de Molenweide vanaf de kruising Luikerweg (N69) en Molenstraat (rechts)

Figuur 3b: Uitzicht over de Molenweide vanaf zuidoosthoek (Molenstraat - 'Broekdijk'). Op de achtergrond Hoeveijs

Figuur 3c: Uitzicht over de Molenweide vanaf de Venbergse Molen in noordwestelijke richting

Midden 19^e eeuw bestonden de westelijke oeverlanden langs de Dommel nog uit broekbos en hakhout (bron: Topotijdreis: Top. Kaart, 1850, 1864) waaronder ook de latere Molenweide. Ten zuiden van dat perceel is dat nog altijd het geval. Hogerop, veelal buiten het beekdal lagen destijds uitgestrekte, geaccidenteerde en deels natte heidevelden. Eind van de 19^e eeuw is de Molenweide ontgonnen tot hooiland. Waarbij op de (wat hoger gelegen) zuidwesthelft dan een opvallende structuur met parallel aan elkaar liggende watergangen ontstaat (Topotijdreis: Top.kaart, 1901). In de zuidoosthoek was een verbinding met de Dommel via een duikertje onder de Molenstraat door. Een andere loopt langs de Luikerweg noordwaarts en mondt uit in de Dommel bij Victoriebrug. Het zijn de kenmerken van een vloeuweide, waarbij handig gebruik werd gemaakt van het hogere beekpeil bovenstrooms van de molen. Ook voor de rest van het terrein is een ontwerp bekend om daar een vloeuweide aan te leggen (Staatscommissie, 1897; Figuur 4). Dit alles maakt dat dit perceel is te beschouwen als onderdeel van het watermolenlandschap.

Figuur 4: Ontwerp voor een vloeuweide bij de Venbergse molen (Staatscommissie bevoeiing, 1897)

Na WOII is het perceel onder invloed van intensivering van het landgebruik en ruilverkaveling (jaren zeventig) ten gunste van de landbouw verder geoptimaliseerd. Dat leidde tot egalisatie en het verdwijnen van de beplanting op de kavelgrenzen en ontstond het huidige "kale", grootschalige landschapsbeeld (Figuur 3a-c). Landschappelijk gezien heeft het perceel daarmee haar relatie met de molen en het beekdal totaal verloren, hoewel het daar wel toe behoort. Door de huidige inrichting en het (voormalige) gebruik lijkt het deel uit te maken van het grootschalige, intensieve landbouwgebied zoals dat vooral buiten het beekdal aanwezig is.

Beleidsmatige en ruimtelijke accenten

Het betreffende perceel, benedenstrooms van de molen gelegen, is beleidsmatig aangeduid als onderdeel van het Natuurnetwerk Brabant. De ligging in het Dommeldal maakt dat dit relatief laaggelegen perceel regelmatig onder water staat met voedselrijk beekwater. Verontreiniging van de Dommel door de bovenstrooms aanwezige zinkindustrie heeft er daarnaast voor gezorgd dat beekdalgronden belast zijn geraakt met zink. Echter, vooral door het intensieve landgebruik zijn de gronden afgelopen decennia sterk geëutrofeerd geraakt, wat de ecologische ontwikkeling frustreert. De gemeente Valkenswaard heeft daarom gemeend te moeten kiezen voor een versobering van de natuurdoelen en zet daarom liever in op landschappelijke maatregelen.

Noordelijker in het Dommeldal aan de zuidkant van Dommelen, wordt gewerkt aan de ontwikkeling van de grote nieuwbouwwijk Lage Heide (Figuur 2). Hierdoor komt de bebouwing op de westelijke dalflank van het Dommeldal steeds dichterbij.

Voorliggende plan

Het plan vindt zijn oorsprong in het schetsontwerp dat door landschapsarchitect Kok in 2012 is opgesteld in opdracht van de gemeente Valkenswaard. Dit plan richt zich in beginsel vooral op de situatie direct rond de molen. Het voorziet in een betere inpassing en verruiming van een parkeerplaats aan de noordkant van het molencomplex, de kano-in/uitstapplaats en een betere, veilige ontsluiting voor recreanten van dit periodiek drukbezochte punt annex Natuurpoort.

In een visie op de verkeerstromen wordt de Molenstraat voor doorgaand autoverkeer afgesloten.

In aansluiting hierop wordt nu stap voor stap het gebied opgewaardeerd. Langs de Dommel is een stukje natuur ingericht bestaande uit rietruigte en een sloot. Tussen het perceel en de molen is een gedeelte ingeplant met struikwilgen, zodat deze al op vrij korte termijn kunnen bijdragen aan een gedeeltelijke visuele afscherming van de Luikerweg (N69). Verder wordt de Molenweide volledig omrasterd waardoor begrazing mogelijk wordt. Het voormalige maisveld is daartoe onlangs al ingezaaid ten behoeve van bloemrijk grasland (email Chris Sandkuijl 25-10-2018; email Pieter Cox d.d. 25-10-2018). Daarnaast worden twee solitaire bomen geplant, te weten 1 zomereik (uitgerasterd) binnen het begrazingsgebied aan de zuidkant van de Molenweide en 1 zwarte populier aan de Dommel in de noordpunt van het gebied.

Aanbevelingen

De Molenweide maakt van oorsprong deel uit van het beekdal en het watermolenlandschap van de Venbergse molen. Met het herstellen van de landschappelijke binding van de Molenweide met het beekdal en de molen is in het plan van de Bosgroep een begin gemaakt maar verdient nog een optimalisatieslag. Een solitaire boom en een draadraster rondom de Molenweide dragen daar nauwelijks aan bij.

In aanvulling op de voorgestelde maatregelen wordt daarom geadviseerd om de kavelgrenzen langs de westkant (Luikerweg) en langs de zuidrand (Molenstraatje) naast het te plaatsen raster ook te beplanten met (doorn)heggen. Door langs de Luikerweg (N69) daarin ook bomen op te nemen en de beplanting hoger uit te laten groeien (struweelhaag) kan de visuele verstoring van deze drukke doorgaande weg en het moderne agrarische bedrijvencomplex (Hoeveijs) vanuit de Venbergse molen en de Broekdijk (=deel van de Molenstraat langs de Dommel) grotendeels aan het oog worden onttrokken. Langs de Molenstraat kan vanaf de N69 aan de noordzijde worden volstaan met een lage heg, zodat uitzicht vanaf dat deel van het weggetje op de watermolen blijft bestaan, met name voor fietsers en wandelaars.

Met deze aanvullingen wint het beekdal sterk aan belevingswaarde en wordt niet alleen de landschappelijke band van de Molenweide met de molen hersteld maar ontstaat ook weer een kleinschaliger ogend verkavelingspatroon, zoals dat deels rond de molen nog aanwezig is. Om dat patroon nog verder te versterken, valt te overwegen om in de wat hoger gelegen zuidwesthoek van de Molenweide middels enkele lage heggen de contouren van de voormalige vloeuweide en de toenmalige oriëntatie van de bewateringstructuur (ZW-NO gericht) weer zichtbaar te maken. Deze inrichtingselementen leveren (in het licht van het Natuurnetwerk Brabant) ook een belangrijke ecologische meerwaarde op. De aanplant van bloemrijke struweelhagen en heggen fungeren namelijk tevens als schuilplaats en leefgebied voor insecten, amfibieën, zangvogels en klein wild.

Toe te passen plantgoed

Op de circa 50 cm hoger liggende, waarschijnlijk zandiger zuidwesthelft van de Molenweide en langs de Molenstraat in het bijzonder, kan bij de aanplant van heggen gebruik worden gemaakt van onder meer soorten als meidoorn, hondsroos, kardinaalsmuts, wegedoorn, zoete kers, rode kornoelje en vuilboom.

Op de lagere, vochtiger en meer lemige delen kan in de meer opgaande hagen naast meidoorn, sleedoorn, kruisbes, rode kornoelje ook Spaanse aak, hazelaar, zwarte els, gewone es, gewone vlier, zomereik en zwarte populier en wilgen worden toegepast.

Heggen en struweelhagen dienen na aanplant ruim te worden uitgerasterd om (over)begrazing in de eerste ontwikkelingsjaren tegen te gaan.

Heggen worden bij voorkeur jaarlijks of uiterlijk eens in de twee jaar geknipt. Struweelhagen kunnen hoger uitgroeien en worden daarom (gefaseerd) eens in de drie tot zeven jaar teruggezet afhankelijk van hun omvang. Jongere scheuten, maar ook opgaande bomen die deel uitmaken van de struweelhaag, worden gehandhaafd

Verdere landschapsecologische versterking: toekomstbeeld

De ontwikkeling van bloemrijk grasland op (i.h.b. fosfaat) vermeste grond van de Molenweide zal onder begrazingsbeheer niet of nauwelijks perspectief hebben. Begrazing draagt niet wezenlijk bij aan een wezenlijke verschraling, vooral niet op de lagergelegen lemige of venige gronden. Onder invloed van begrazing, zeker als de begrazingsdruk vrij hoog is, is de kans zelfs aanwezig dat deze vrij natte delen van het terrein in meer of minder mate veranderen in pitrus-ruigten. Om dat te beperken zal de begrazingsdruk niet te hoog mogen zijn. Voorkeur gaat uit naar hooien met (extensieve) nabeweiding (2 GVE/ha).

Op de hoger gelegen delen in de zuidwesthoek van de Molenweide is het perspectief voor bloemrijk grasland wat beter, maar enkel na een fase van uitmijnen (2-3x /jaar hooien en afvoeren) en onder de voorwaarde dat de grondslag hier duidelijk zandig ontwikkeld is. Bodemchemisch onderzoek kan hier nader inzicht geven in wat de beste strategie hierbij zou kunnen zijn om teleurstellingen op langere termijn te voorkomen. Er zou namelijk misschien nog een andere interessante kans liggen, zowel vanuit (beekdal)landschap als ecologie.

Geologische breukzone

Aan de noordzijde van de Molenweide ligt in de ondergrond een grote geologische breukzone, de Feldbiss. Het is bekend dat het breukvlak daarvan vaak slecht doorlatend is voor grondwater, waardoor vooral aan de zuidkant van de breuk grondwaterstuwing optreedt. Hierdoor wordt dan diep(er), schoon grondwater naar maaiveld gestuwd en kan daar aanleiding geven tot kwelverschijnselen en hoge grondwaterstanden. Dergelijke situaties zijn ecologisch ook zeer interessant en kunnen de ecologische potenties sterk kunnen vergroten, vooral als blijkt dat dit water sterk ijzerhoudend is.

Indien de kweldruk voldoende groot is zal dat kwelwater de wortelzone als het ware doorspoelen. Terwijl het tijdens overstromingen kan zorgen voor tegendruk, waardoor de belasting met vervuilende stoffen niet diep in de bodem doordringt. Vooral als het kwelwater dan ook nog eens ijzerhoudend blijkt te zijn kan op deze nattere standplaatsen naast rietland wellicht ook grote zeggenvegetaties worden ontwikkeld, omdat ijzer vooral onder wisselvochtige condities de beschikbaarheid van fosfaat voor de vegetatie beperkt.

Aangezien riet zich al spontaan volop heeft ontwikkeld langs de Broekdijk kan voorts worden overwogen om door beperkte maaiveldverlagingen (<30cm) de lagergelegen noordoosthelft van het terrein plaatselijk (nog) vochtiger te maken (Daardoor zou bijvoorbeeld ook de Broekdijk verder kunnen worden geaccentueerd). Deze grillig vorm te geven plekken zullen in natte periode dan langer plasdras blijven staan dan de rest van het terrein. Het hierbij vrijkomende bodemmateriaal wordt elders op dit deel van de Molenweide gebruikt om geringe maaiveldverhogingen tot stand te brengen (eventueel te beplanten met doornstruweel). Het grondverzet is daarmee beperkt en er hoeft nadrukkelijk geen grond te worden afgevoerd. Om de beoogde ontwikkeling van riet te versnellen kunnen wortelstekken van riet worden ingeplant. Voor grote zeggen (o.a. moeraszegge, scherpe zegge, pluimzegge) kan worden volstaan met inzaaien (verzameld op nabijgelegen locaties). De bodem moet daarvoor uit makkelijk doorwortelbare afzettingen bestaan (valt met een grondboor makkelijk in te boren). Zeer compact en of door ijzer sterk verkitten afzettingen zijn hiervoor vaak minder geschikt.

De verlaagde stukken op de noordoosthelft van de Molenweide kunnen zich ontwikkelen tot riet-zeggenmoeras, riet- of zeggenruigte en bij afwezigheid van beheer, op termijn wilgenstruweel. Hierdoor wordt de landschappelijke afwisseling en het verschil tussen de laaggelegen delen en de hogere zuidwesthoek van de Molenweide verder versterkt. Ook de ecologische waarde wordt hiermee verder verhoogd. Bij voldoende areaal vormen vooral de riet- en rietzeggevegetaties een geschikt leefgebied voor rietvogels (bijv. kleine karekiet, rietgors). Deze stukken moeten echter wel buiten de begrazing worden gehouden om de ontwikkeling van het riet en/of grote zeggen te stimuleren en in stand te houden.